

Mens en Wereld

5e jaargang, no. 11 • November 1950

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Dreigende afstomping

TOEN ruim vijf jaar geleden het gebruik van de atoombom bekend werd, ging er in Amerika een kreet van protest op. Het was de stem van de menselijkheid, die zich door deze triomf van de verdelgings-techniek tot in het hart gewond voelde. Die stem moest klinken, al was het ook dat de eigen regering die bom had laten maken en afgooien. En die stem kon daar klinken. Wie zou durven beweren dat, als de loop der historie Rusland tot de eerste gebruiker van de atoombom had gemaakt, in dat land éénzelfde protest meer dan in de harten alleen had kunnen klinken?

Nu leven wij vijf jaren later. De wereld bewapent zich tot de tanden. Onze geest staat elke dag via nieuwsberichten, krant, bioscoop, bloot aan gewenning aan de oorlog en door onze gesprekken dragen wij het onze ertoe bij. En de angst, de onzekerheid zijn zo groot, dat zij onze geest afstompen. Het is wel zeker dat, als op het ogenblik Amerika of de Westerse Unie de atoombom zou gebruiken, een protest daartegen niet of zwak zou klinken, zelfs als de bom werd afgeworpen bij voorbaat, om de tegenstander schrik aan te jagen en van zijn plannen te doen afzien. Het protest zou vrijwel uitblijven, niet omdat het verboden zou worden, maar omdat het in onze harten te flauw zou klinken. Immers, hoe is de stemming b.v. in ons land? Spreekt men het niet openlijk uit, dat een paar atoombommen op China of op Rusland de vrede heel wat dichterbij zouden brengen? Waarom dan protest aan te tekenen tegen een dergelijk vredesoffensief? En het is bekend, dat die angst en onzekerheid in Rusland éénzelfde gewenning aan de oorlog tot gevolg hebben, waarbij daar bovendien de mogelijkheid is uitgesloten te protesteren tegen hetgeen men de volken elders graag zou zien bestrijden.

Wij zijn de woorden vergeten die maarschalk Montgomery in de afgelopen oorlog heeft gesproken: De oorlog is een vuil werk, al moeten we hem dan voeren. Moeten we eerst er middenin zitten om tot deze erkenning te komen? We hebben toch een oorlog aan den lijve ervaren om er iets van te weten! En de schaarse berichten over de wijze van oorlogvoeren in Korea maken duidelijk dat verschrikkingen en gruwelen er dag in dag uit aan de orde zijn. Maar krant en bioscoop gaan liefst eraan voorbij. En wij in onze gesprekken ook. We hebben geen lust in dergelijke verhalen en beelden, bovendien verzwakken ze de weerbaarheid. Het is klein-

moedig er de nadruk op te leggen. Het behoud van de democratie en de vrijheden vergt een doortastende politiek.

Eens schreef Lenin, naar aanleiding van mooie muziek, die het beste in hem wakker riep: „Het is nu de tijd niet om de mensen het hoofd te strelen; nu vallen de handen om de schedels te kloven zonder erbarmen, hoewel de strijd tegen ieder geweld ons laatste ideaal is; dat is een hele zware taak.” In hem leefde de spanning tussen zijn daden en zijn doel. Hij wist nog waarom het ging. Maar wat is ervan terecht gekomen? Een voor het menselijke afgestompt slag mensen, in wie die spanning gebroken is en daarmee een stuk van hun menselijkheid. En zo dreigt het met ons ook te gaan. Wat hebben wij aan een democratie, aan de vrijheid, als het de democratie en de vrijheid zijn van mensen, in wie het beste, hun echte menselijkheid, kapot is? Het zullen slechts spotvormen van vrijheid en democratie zijn. We verdedigen die beide toch niet buiten de mens om? Op zich zelf zijn ze toch niet waard, maar alleen door de mensen die er de dragers van zijn. En er wordt tegenwoordig veel te veel over bewapening en oorlog gedacht en gesproken op een wijze, waaraan elk besef ontbreekt, dat we te maken hebben met een middel, waarmee de mens zich zelf als zedelijk en geestelijk levend wezen te gronde kan richten, dus wat hem tot mens maakt, bedreigt. Niet dat men meent de oorlog te moeten aanvaarden is verderfelijker, maar dat men het doet zonder enige spanning te gevoelen en voelbaar te maken, die er bestaat tussen oorlogvoering en onze eerbied voor de mens en voor het leven. Het Unesco-rapport over de toestand van de jeugd op het ogenblik toont ons de ontstellende werkelijkheid van wat voor een geslacht er thans opgroeit: onrustig, zenuwachtig en prikkelbaar; vernielzuchtig, niet meer bij machte tot spel; hard tegenover lijden en dood, onverdraagzaam tegenover volken en rassen, met een gevoel van hopeloosheid voor de toekomst. Zo is, volgens dit uitgebreide wereldonderzoek, de toestand van het na-oorlogse en alweer voor-oorlogse kind. Het helpt niet hierover te klagen, zomin als het helpt te klagen over de huidige wereldtoestand. Alleen door daden valt te veranderen. En die daden zullen slechts dan vrucht dragen, als ze in ons het levende verband met het echte menselijke hebben. Want dáárom gaat het tenslotte.

B. C.

Humanistische Verkenningen

Humanistische verantwoordelijkheid houdt in het toetsen van praktische situaties aan het humanistische beginsel. Wat is echter het humanistische beginsel? Er zijn uiteraard verschillende opvattingen, die min of meer kenmerkend zijn voor het humanisme, maar daaronder is er toch één, die ook volgens de beginselverklaring van het Verbond centraal gesteld wordt, namelijk de eerbied voor de mens als een wezen, dat een waardebesef heeft; dat wil zeggen een besef, dat hem in sommige gevallen „ja”, in andere „nee” doet zeggen. En al naargelang het ding, waarop dit ja of nee betrekking heeft, leidt het tot oordelen van juist of onjuist, goed of slecht, mooi of lelijk. Zo'n oordeel kan geleidelijk aan vaststaand worden; dan spreken we van norm; en zo'n norm kan verstarren tot traditie of conventie. Maar conventie is geen norm, norm is geen werkelijk oordeel, en oordeel is niet hetzelfde als waardebesef: dit laatste gaat bijna onbewust aan alle bewuste oordelen vooraf.

Als we echter spreken van waardebesef, dan ligt daar al in opgesloten, dat we hier met iets te doen hebben, dat niet aan persoonlijke willekeur afhankelijk is. Ik kan willekeurig het woord rood vervangen door het Franse rouge, of blauw door het Franse bleu. Zelfs kan ik, als ik dat wil, besluiten om rood voortaan blauw te noemen of omgekeerd. Maar ik kan niet menen, dat iets van dezelfde kant en onder dezelfde omstandigheden bekeken, tegelijk rood en blauw zou zijn. Niet omdat het niet zo is, maar omdat ik dat inderdaad onmogelijk denken kan. Daar hebben we iets, dat samenhangt met een waardebesef, „dat niet van persoonlijke willekeur afhankelijk is.” Mijn geest is blijkbaar zo geconstrueerd. Maar niet alleen „mijn” geest; om bij het voorbeeld van zo

even te blijven: ik neem aan, dat ook andere mensen niet anders kunnen dan menen, dat iets niet onder dezelfde omstandigheden tegelijk rood en blauw kan zijn. En als iemand beweert, dat dat voor hem niet geldt, dan denk ik bij mezelf: Er is zeker iets met hem aan de hand, want normaal is dat niet.

Het is nu een humanistisch uitgangspunt, dat deze opvatting, die hier op zeer populaire wijze geschetst is, in beginsel van veel

Dogma of uitgangspunt

wijdere toepassing is: dat ieder mens drager is van een waardebesef op het gebied van juistheid, goedheid en schoonheid, dat niet afhankelijk is van persoonlijke willekeur en wezenlijk voor allen geldt. Dat wil niet zeggen, dat iedereen nu ook dezelfde oordelen velt, en nog minder dat iedereen dezelfde normen en conventies erkent, want van waardebesef tot oordeel, — van oordeel tot norm, en van norm tot conventie, zijn even zovele overgangen, die stuk voor stuk aanleiding kunnen geven tot ontelbare verschillende toepassingen van hetzelfde waardebesef. Juist de belangrijkste beslissingen in het leven zijn trouwens zo persoonlijk, dat men het niet eens als ideaal zou kunnen stellen, dat iedereen daarbij tot dezelfde conclusie kwam.

Maar de erkenning van het waardebesef vormt voor de humanist niettemin de grondslag van zijn mensbeschouwing, want ver-

standhouding tussen mensen is slechts mogelijk, doordat we menen een beroep te kunnen doen op grondbeginselen, die ook de ander erkent. Zonder dat zijn slechts dwang en geweld in staat een menselijke samenleving te ordenen. Voorzover we een beroep doen op ieders gevoel voor rede en verantwoordelijkheid, appeleren we aan een waardebesef, dat we als niet willekeurig en algemeen menselijk beschouwen. Biologie, geschiedenis, sociologie en psychologie kunnen ons daarbij behulpzaam zijn om de feitelijke verschillen tussen de mensen, die niemand ontkennen kan, te verklaren als velerlei uitingen van toch in wezen eenzelfde menselijkheid.

„In wezen eenzelfde menselijkheid”, dat is het uitgangspunt van het humanisme. De wetenschappen, ook de zo even genoemde, kunnen dit slechts waarschijnlijk maken, maar principieel niet bewijzen. Het is een humanistisch uitgangspunt, kern van de humanistische geesteshouding. Maar lijkt dat dan niet verdacht veel op een dogma? Zo wordt er misschien gevraagd. Dan moet echter het antwoord luiden: Geenszins, want een dogma is niet vatbaar voor redelijke kritiek, terwijl dit uitgangspunt van ieder humanisme zich rekenschap zal moeten geven van alle wetenschappelijke feiten en theorieën; het is houdbaar, precies voorzover het door redelijke kennis niet weerlegd wordt. Maar zolang dat niet het geval is staat de humanist midden in de humanistische traditie van de menselijke waardigheid, die in een wezenlijk menselijk waardebesef gefundeerd is. Wie er anders over denkt kan een respectabel mens zijn, maar niet valt in te zien, waarom hij zich humanist zou noemen.

J. P. VAN PRAAG.

Scholingscursus voor Vrijwillige Maatschappelijke werkers

Op 10 October werd in Den Haag de eerste scholingscursus voor vrijwillige maatschappelijke werkers en werksters, uitgaande van de Stichting „Mens en Wereld”, geopend door Mr. J. In 't Veld, voorzitter van het Stichtingsbestuur. Hierbij waren o.a. aanwezig Mevr. D. Heroma—Meilink, directrice van de Stichting „Mens en Wereld”, Mej. M. Dijkstra, directrice van Humanitas, enkele hoofdbestuursleden van het Humanistisch Verbond, plaatselijke bestuursleden van Humanitas en Hum. Verbond, en voorts de 45 cursisten, die merendeels reeds praktisch werkzaam zijn als vrijwillige hulpkrachten bij het sociale werk

op humanistische grondslag.

In zijn openingsrede wees Mr. In 't Veld er op, dat zelfs in de meest volmaakte maatschappij, er mensen zullen zijn, die zich zonder hulp niet kunnen passen in het geheel der samenleving. De huidige Westerse wereld wordt echter bedreigd door een massaal verval in een volslagen geestelijk nihilisme, hetgeen een verhoogde vatbaarheid voor totalitaire stromingen betekent. Een gezonde maatschappelijke ontwikkeling vraagt besef bij de burgers voor hun verantwoordelijkheid ten aanzien van hun medeburgers.

Uiteraard vraagt het maatschappelijke werk in de eerste plaats speciaal hiervoor opgeleide deskundigen, maar daarnaast bestaat ook grote behoefte aan vrijwillige krachten, wier taak bescheidener maar niet-

temin belangrijk is. Ook voor deze krachten is echter een zekere kennis van de aard van het werk nodig en begrip voor de mogelijkheden. Tot het verwerven van deze kennis en dit begrip is de scholingscursus in Den Haag ingericht.

De algemene leider van de cursus, de Heer A. Treurniet gaf na de opening een openbare les, waarin het geestelijke fundament, waarop het maatschappelijke werk voor bewuste humanisten rust, uitvoerig werd behandeld. In de volgende lesavonden van het eerste cursusjaar, dat 30 lesavonden van 2 uur omvat, zullen behandeld worden: algemene inleiding tot het maatschappelijk werk, achtergronden en begrippen; de praktijk van huisbezoek en rapporteren; kinderbescherming; psychiatrie voor de maatschappelijke werker.

VAN HET MENSELIJK GESLACHT

Zo heet — in Nederlandse vertaling van „humani generis” — de nieuwste encycliek van paus Pius XII.

Stellig niet zo bedoeld, laat zij bij lezing haast een indruk na van medelijdende verbazing, als zowel medelijden met het zo strijdbare en machtige instituut der kerk, als verbazing over wat hier nu weer geboden wordt, niet zo volkomen misplaatst zouden zijn.

Het stuk gaat over de valse meningen, die de grondslagen van de katholieke leer dreigen te ondergraven en men bemerkt duidelijk de bezorgdheid om die dreiging. Maar het is geen sterk stuk, omdat de inhoud het belet sterk te zijn en als katholiek lezer zou ik me zeer bezorgd maken over mijn heil, dat aan zo'n wankel zuil gebonden is. Laten wij ons medelijden dus liever overbrengen op de katholieke lezers, die zich met ons zouden kunnen verbazen.

Hoe zwak om al in het begin het communistisch spook op te roepen bij de afwijzing van de evolutietheorie, een hypothese, die ontsproten is in een veld van studie, dat stellig minder dicht aan het communisme grenst dan, laat ons zeggen, Rome aan Moscou. Het stuk klinkt als een al te bekend wijsje.

„De onveranderlijke essentie der dingen” te handhaven tegen de voorstelling van de voortdurend in evolutie verkerende wereld of van de existentie van de afzonderlijke dingen: zie daar het thema. Hoe doet men dat? Door als van ouds te zeggen: het nieuwe is niet waar, omdat het in strijd is met de Waarheid van de kerk. Men kan niet eens zeggen: met de Waarheid van de bijbel, want een bijbel zonder het leergezag van de kerk er achter (of er vóór als een spiegel) is ook maar een troebele bron van misvattingen. Tenslotte is er maar één ware kerk, en dat is onze kerk, zegt de R.K. Kerk.

Er dreigt echter steeds het gevaar, dat, naar de woorden van de encycliek, er geleerden zijn „die al te veel op het nieuwe uitzijn.”

Neen, er wordt niet meer tegen Galileï gestreden; die slag is verloren, maar de argumentatie tegen hem was niet anders dan thans tegen evolutionisten, existentialisten en vermetele Oudtestamentici. Alleen de toon is — nu ja, anders: de afdoende bestrijdingsmiddelen van toen zijn niet meer beschikbaar.

Er blijkt toch wel een gevaarlijke zuurdesem te werken in het kerkelijk brood; „terwijl men zich in boeken voorzichtig uitdrukt”, vertelt de encycliek, „gaat men vrijmoediger te werk in niet openbare geschriften, in colleges en discussies” en dit blijkbaar niet alleen onder geestelijken, maar ook op seminaries en onder leken, belast met de

opvoeding der jeugd. Een diep doorgevreten kwaad dus.

Maar nu de bestrijding. De psychologie van het geval is interessant, want ik laat me niet ontstrijden, dat de leiders der kerk zelf niet kunnen aannemen, dat een bestreden hypothese haar aannemelijkheid verliest, omdat zij in strijd is met de Openbaring — dat zij zou ophouden een hypothese te zijn, d.w.z. een niet willekeurig, maar noodzakelijk uitgezet steunpunt op de weg der wetenschap.

Laat ons duidelijk zijn, want de encycliek wordt het op blz. 20 van de Ned. vertaling ook. Er staat: „de gelovigen kunnen niet de mening aanvaarden, dat er na Adam mensen bestaan hebben, die niet op natuurlijke wijze van hem, de eerste stamvader van allen, afstammen of dat Adam een zeker aantal eerste voorouders zou betekenen”. U ziet, er zijn haast geen uitwijkmogelijkheden.

Maar wat een gewetensconflict voor een normaal katholiek brein, dat, zonder evolutionist in de stricte zin van het woord te zijn, in biologische en geologische denkwijzen denkt, die toch wel het stadium van menselijke hypothesen ver achter zich hebben gelaten — of is het geen gewetensconflict voor wie hier een Auguren-knip-oogje mogen opvangen?

Op het historisch terrein worden zij vermaand, die aan Gen. 1 tot 11 twifelen als geschiedschrijving. Hier komt zo iets als een sussende geruststelling voor den dag: „eenvoudige en overdrachtelijke taal aangepast aan de mentaliteit van een weinig ontwikkeld volk”. Maar in deze taal worden toch de „principiële waarheden” geboden, „die voor onze zaligmaking van fundamenteel belang zijn”.

Eigenlijk wel een onvoorzichtige uitlating in al haar bedekkende voorzichtigheid. Want luister: „de oude gewijde schrijvers mogen al iets (ja, hoeveel?) ontleend hebben aan de volksoverleveringen”, nu ja, zij deden dit met behulp van de goddelijke inspiratie enz. O, die voorzichtige aanpassing, want zo'n eeuw geleden liet de kerk de heilige wind veel vollediger blazen dan thans!

Maar om terug te komen op onze verbazing. Wat bezielt — ja bezielt zulk een stuk, welke inblazing ligt hierachter? Wij zijn hier op het terrein van de psychologie van de macht (over de geesten). Waarom riskeert men gewetensconflicten bij gewetensvolle onderzoekers, die zonder de verdoemde hypothese lamgeslagen worden? Is de kerk de gevangene van haar machtsinstinct? Zij moet blijkbaar de gelovige binnen steeds sterker schijnende muren behoeden. Men zou haast de (wanhopige) vermetelheid bewonderen, waarmee zij zich

verschanst achter steeds hogere staketsels — de hemelvaart van Maria is er een van. Maar op welk peil raakt de discussie, wanneer, wat mij gebeurde, een eenvoudige katholiek vraagt om een verklaring van Gen. 4:17: „en Kaïn bekende zijn huisvrouw”. Waar komt, vraagt hij, die huisvrouw vandaan, als er alleen maar sprake is geweest van Adam, Eva, Kaïn en Abel? Het is droevig, dat de verouderde kraam uit het arsenaal der „bestrijding van de godsdienst in al zijn vormen” door een encycliek, een uitspraak van de allerhoogste plaats, weer alle betekenis krijgt.

O. N.

GEESTELIJK— GODSDIENSTIG

Naar aanleiding van een stukje in „Vrij Nederland”, waarin — overigens blijkbaar onjuiste — kritiek werd uitgeoefend op de strekking van een toespraak voor de buitenkerkelijke deelnemers aan een luchtmacht-oefening, schreef de betrokken veldprediker in de Vrije Tribune van V.N. van 14 October 1950. Wij citeren hieruit:

„In het vizier (9 Sept.) stond iets over de godsdienstoefeningen, gehouden tijdens de luchtmachtoefening „Cupola” op het vliegveld Leeuwarden.

Er is een dienst gehouden voor de kerkgangers en een verplichte samenkost voor de niet-kerkgangers.”

„Ik was veldprediker daar en heb met de Commandant alles tevoren besproken. Hij maakte tijd vrij voor de kerkdienst, maar betreurde het, dat er voor de niet-kerkgangers — zoals hijzelf — niets gedaan werd. Na overleg leidde ik zelf de eredienst, en besprak een collega voor de anderen „Het 25ste uur” van Virgil Gheorgiu.”

Voor de oplossing, die commandant en veldprediker in deze concrete situatie vonden, hebben wij waardering. Maar het is toch een uitermate vreemde en principieel onaanvaardbare toestand, dat de geestelijke verzorging van buitenkerkelijke militairen, waaraan blijkbaar behoefte bestaat, tengevolge van de wonderlijke opvatting van een Minister van Oorlog, die geestelijke verzorging synoniem acht met godsdienstige verzorging, niet door buitenkerkelijken kan geschieden doch aan een dominé opgedragen wordt.

Buitenkerkelijke militairen hebben in een democratische samenleving recht op geestelijke verzorging in eigen geest door eigen, buitenkerkelijke verzorgers.

Mx.

EED EN BELOFTE

Een hinderlijk, ongemotiveerd en schadelijk onderscheid

Herhaaldelijk gebeurt het, dat humanisten zich in moeilijkheden voelen wanneer zij als getuige in een rechtszaak moeten optreden. De moeilijkheden komen dan, wanneer zij er bezwaar tegen maken de eed af te leggen.

De eed: een plechtige verklaring, waarbij God wordt aangeropen. Wat zou dit voor mij kunnen betekenen, vraagt de humanist zich af. En hij verklaart wel de *belofte* te willen afleggen. Dit is een mogelijkheid, waarin de wet immers ook voorziet.

Jawel, de wet voorziet erin. Maar hoe! De wet geeft de getuige in een rechtszaak niet zo maar de keus.

Voor godsdienstigen is het eenvoudig. Voor hen zijn er twee mogelijkheden: hun godsdienst staat hun toe de eed af te leggen of verbiedt hun (bijv. doopsgezinden) de eed af te leggen. Wie tegen de rechter zegt: „ik ben doopsgezind” ondervindt geen enkele moeilijkheid.

Maar wat moet de humanist zeggen? Hem is het afleggen van een eed niet verboden. Maar de eedsformule „Zo waarlijk helpe mij God almachtig” past niet bij zijn levens- en wereldbeschouwing. De wet verschaft hem wel een uitweg, maar in de praktijk blijkt dat soms een nauw gangetje te zijn. De wet zegt nl., dat iemand de eed, waar deze is voorgeschreven, mag vervangen door de belofte; maar dan moet hij vooraf schriftelijk verklaren, „tegen het afleggen van eden, ook wanneer enig wettelijk voorschrift dit vordert, *onoverkomelijke bezwaren* te hebben, ontleend aan zijn *opvatting omtrent de godsdienst*” (art. 3, lid 1, van de wet van 28 April 1916).

Wat te zeggen?

De humanist, die van dit wetsvoorschrift op de hoogte is, zal zich daar op beroepen. Er zal zich dan een discussie kunnen ontspinnen tussen de rechter en de humanist over:

- de opvatting omtrent de godsdienst;
- de onoverkomelijkheid van bezwaren;
- deze onoverkomelijkheid als gevolg van die opvatting omtrent de godsdienst.

De humanist kan zeggen: mijn opvatting omtrent de godsdienst houdt in, dat ik het bestaan van godsdiensten erken, maar dat ik zelf geen enkele godsdienst de mijne noem. In het bijzonder kan hij er de aandacht op vestigen, dat hij geen persoonlijke God erkent, als in de eedsformule bedoeld.

De rechter kan dan zeggen, dat hij daar nota van neemt, maar dat hij nog niet inziet, waarom dat een *onoverkomelijk* bezwaar tegen het gebruik van de eedsformule zou opleveren.

De humanist zal dan kunnen aanvoeren, dat hij het onwaarachtig — en wel onoverkomelijk onwaarachtig — vindt, een begrip (namelijk God) aan te roepen, dat voor zijn levensbeschouwing niet de minste betekenis heeft. Hij zal kunnen zeggen: het kan niet de bedoeling van de wet zijn geweest mij tot iets zo onwaarachtigs

te dwingen. Tegen iets dat men als zo onwaarachtig, als zo in strijd met eigen levens- en wereldbeschouwing voelt, kan men inderdaad *onoverkomelijke bezwaren* hebben.

Aldus sprekende zal men, met veel moeite, waarschijnlijk wel zijn zin krijgen. Men zal dan een formulier moeten ondertekenen, dat de griffier bij zijn papieren behoort te hebben. En dan mag men beloven de waarheid en niets dan de waarheid te zullen spreken: „dat belooft ik”.

Fout in de wet

Als dat allemaal naar wens verlopen is zal de humanist zich afvragen: waarom al die poespas? Waarom wordt van iemand, die in een persoonlijke God gelooft, niet geëist, dat hij een verklaring ondertekent? Waarom hoeft een godsdienstige *niet* met de rechter te redekavelen over de vraag of hij een eed dan wel een belofte zal afleggen?

Soms een betere regeling

Of nog eenvoudiger: waarom laat men een getuige in een rechtszaak niet eenvoudig de keus, zonder commentaren? Ja, waarom? Wie beëdigd wordt bij de aanvaarding van een openbare betrekking of waardigheid of van enig beroep of duurzame werkkring, heeft zonder verdere discussie of formaliteiten de keus. Dus: wie bijv. als gemeenteraadslid of als voogd wordt beëdigd, hoeft niet toe te lichten, waarom hij de belofte en niet de eed wenst af te leggen. Hetzelfde geldt voor wie als getuige of deskundige verschijnt voor een ambtenarengerecht, een raad van beroep (Sociale Verzekering) of de Centrale Raad van Beroep.

Alleen wie voor de „gewone” rechter verschijnt wordt aan de tand gevoeld, waarom hij geen eed en wel de belofte wil afleggen.

De fout ligt bij de wetgever. Nu kan men er oog voor hebben, dat die fout historisch te verklaren is. Maar dat betekent nog niet, dat die fout moet worden gehandhaafd. Er is geen enkele reden, om de eed en de belofte niet op één lijn te stellen.

Verkeerde voorstellingen

De fout in de wet werkt allerlei verkeerde voorstellingen in de hand. De fout in de wet kan doen denken, dat de belofte minder waard is aan de eed. Niemand heeft het recht dit te veronderstellen. Toch zou de wet die gedachte kunnen wekken.

Zou een getuige kunnen denken, dat hij een minder ernstig vergrijp pleegt wanneer hij na het afleggen van de belofte onwaarheid spreekt dan wanneer hij dat „onder ede” doet? Misschien zijn er zo. Maar ook dat is dan in de hand gewerkt door het niet te rechtvaardigen onderscheid tussen eed en belofte.

Meer dan eens moet een rechter er een getuige aan herinneren, dat hij onder ede staat en dat onwaarheid

spreken een meened en dus strafbaar is. Hetzelfde effect zal een rechter bereiken, wanneer hij een getuige er aan herinnert, dat hij de belofte heeft afgelegd en dat onwaarheid spreken hem in de gevangenis kan brengen.

Misbruik

De „Bond tegen het vloeken” vertelt ons in trams en op stations, dat men Gods naam niet mag misbruiken. Maar zou het dan geen misbruik zijn, wanneer een ongodsdienstige getuige Gods naam gebruikt, daartoe gedwongen door een rechter die niet zou willen aannemen dat zijn bezwaren tegen de eed „onoverkomelijk” zijn? Het kan gebeuren dat een ongodsdienstige of een humanist denkt: „de eed is maar een formaliteit”. Waarom zou ik daar bezwaar tegen maken?” Dat moet elke ongodsdienstige, elke humanist, zelf uitmaken. Maar de godsdienstige zou dit niet moeten dulden. Want Gods naam „bij wijze van formaliteit” gebruiken zal hij toch stellig als misbruik moeten beschouwen.

Daarom heeft de godsdienstige er op zijn minst evenveel belang bij als de humanist, dat de wet wordt ver-

anderd, dat eed en belofte in alle opzichten op één lijn worden gesteld.

Een rapport

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft indertijd een commissie ter bestudering van het eedsvraagstuk ingesteld. Deze commissie heeft thans rapport uitgebracht. Een rapport, waarin o.m. de boven beschreven gedachten en overwegingen zijn verwerkt. Aan het slot van haar rapport beveelt de commissie het hoofdbestuur aan, met kracht te bevorderen, dat de wet wordt gewijzigd. En wel zo gewijzigd, dat steeds en in alle voorkomende gevallen zonder meer de keus tussen eed en belofte wordt gelaten. Het hoofdbestuur heeft zich in zijn laatste vergadering met dit rapport verenigd.

In afwachting van hetgeen te gebeuren staat bevelen wij het bovenstaande in de aandacht van alle humanisten aan. Zij kunnen er in zien, hoe zij er voor staan en waar zij zich precies op moeten beroepen, wanneer zij als getuige in een rechtszaak de belofte wensen af te leggen.

Ss.

Het „ONZE VADER”

Mac Arthur heeft met zijn manschappen God gedankt voor de overwinning en bij die gelegenheid het „Onze Vader” gebeden.

Dit laatste heeft nogal wat deining veroorzaakt: Verschillende geestelijke voorgangers waren er niet door gesticht en protesteerden: Laat God alstublieft daarbuiten, want Hij is er te heilig voor.

„De Linie”, het bekende katholieke blad, denkt daar anders over. Diens conclusie luidt: „Men kan, wanneer men de nodige voorzichtigheid in acht neemt, niet anders dan als volgt besluiten: Aangezien met de strijd tegen het wereldcommunisme onze vrijheid zelf in het geding is, en de mogelijkheid om vooral voor onze kinderen het geloof te bewaren, zover als ons menselijk inzicht reikt een nederlaag tegenover de Rode Wereld de algemene heerschappij van dat communisme zou betekenen, bestaat er een ware in het geloof gevestigde gewetensplicht om al het mogelijke tot het vermijden van zulk een nederlaag te doen.

Voor dat doel mogen, ja moeten wij als het niet anders kan zelfs verwoesting en dood trotseren.

Daarom is niet in te zien dat de Wereldraad der Kerken en de Internationale van Christelijke Kerken de Heilige Geest weerspraken die in hen werkte toen zij Mac Arthur kruisridder maakten en dat Mac Arthur de heiligheid van het „Onze Vader” schond toen hij in stromen van bloed de almachtige God nederig en oprecht dankte voor de overwinning.” Een ander blad noemde Mac Arthur groot staatsman, groot militair, groot christen en deelt de lezers mede dat

M.A. de overtuiging heeft van door God op zijn plaats gesteld te zijn.

De mening, dat men door God zelf op een bepaalde hoge plaats gesteld is, is geen nieuw geluid.

De ergste bloedhonden, die de geschiedenis ons doet kennen, verkeerden in die waan, anders gezegd hadden die overtuiging.

Waarom veel namen te noemen, denken wij slechts aan die ene zo machtige Monarch, de Spaanse Koning, die het tot zijn levens-taak gemaakt had, al zijn energie, schatten gouds, en een onnoemelijk aantal mensenlevens op te offeren voor zijn speciale roeping, alle ketters ter wereld uit te roeien.

Het is bekend dat hij vele dagen in gebed doorbracht en zeker heeft hij daarbij vele, zeer vele „onze vaders” gebeden: Uw wil geschiede op aarde. — Vergeeft ons onze schulden gelijk wij vergeven onze schuldenaren!”

Vele anderen hebben dit gebeden. Oude scheepsjournalen spreken ons van mensens-roof. Zeker, het waren maar negers, de gevloekte nakomelingen van Cham, die mensen — neen — die schepselen, die gebonden lagen in de ruimen van de slavenhalers en die in hun machteloze woede niet anders konden doen dan hun blanke beulen vervloeken.

Hun jonge vrouwen en de zwarte meisjes, die eveneens als vee ter markt gebracht werden, troffen een ander lot: Een zwangere negerin was dubbel zo veel waard als een die niet „droeg”.

Diezelfde scheepsjournalen spreken van vrome gebeden, die de kapiteins en hun volk

voor de grote mast bidden om hulp in tijden van nood, tot dank na behouden reis: het „onze vader” zal daarbij niet vergeten zijn.

Nog een vreemder gebruik van het „Onze Vader” laten ons onze martelaarsboeken zien. Zij, die in vunzige gevangenschappen hun lot afwachten baden tot God om sterkte, anderen onder vreselijke martelingen smeekten om hulp, die nooit kwam, allen, die om der geloofswille levend verbrand werden — ze worden vaak met naam en toenaam genoemd — baden zonder twijfel veel „Onze Vaders”..... evenals hun beulen, die in de waan verkeerden, dat zij een Gode welgevallig werk deden. Ongetwijfeld waren deze laatsten het met „De Linie” eens geweest: voor dat doel mogen ja moeten wij als het niet anders kan verwoesting en dood trotseren!

Op zichzelf is het dus niets bijzonders dat Mac Arthur in de stromen van bloed het „Onze Vader” bad. Van schenden van de heiligheid van dit gebed was dus geen sprake — is misschien nooit en nergens sprake van geweest: „Uw wil geschiede”.

In dezelfde „Linie” 13 Oct. '50 komt een berichtje voor betreffende het laatste optreden van Kardinaal Mindszenty 4 Oct. 1948.

Hij nam toen deel aan de traditionele Rozenkransprocessie te Budapest. Zijn preek begon met de volgende woorden: „Geef mij een miljoen katholieke Hongaarse families, hier en buiten onze grens, met de rozenkrans in de hand — het „Onze Vader” is een belangrijk onderdeel van het rozenkransgebed —. Zij kunnen een strijdmacht vormen niet tegen andere mensen, doch voor het heil en de redding van de gehele mensheid!” Een andere, maar wat meer sympathieke waan.

J. H.

NIETZSCHE (1844-1900)

Wanneer wij, vijftig jaren na Nietzsche's dood, enkele woorden aan de nagedachtenis van deze eenzame denker willen wijden, dan dringt zich vooral deze vraag op: Welke betekenis heeft Nietzsche voor ons moderne humanisten anno 1950 nog? Een vraag, die des te klemmender wordt, wanneer herinneringen opkomen aan de afgelopen oorlogsjaren, toen bij vele Nazileiders een ware Nietzsche-cultus bestond. Het valt niet te loochenen, dat enkele aspecten van zijn denken hiertoe aanleiding hebben gegeven, maar er moet dadelijk aan toegevoegd worden, dat er veel meer bij deze denker te vinden is, dat wijst op anti-nationalistische, anti-imperialistische en anti-Duitse tendenties in zijn opvattingen. Nietzsche zou zelf ongetwijfeld weinig gesticht zijn over de waardering, die hij van fascistische zijde heeft ontvangen. Zijn individualistische levensleer stond te ver af van de extreem-nationalistische massabeweging, die Duitsland naar de ondergang heeft gevoerd. Hij had een grondige afkeer van het Duitse nationalisme en militarisme en grote bewondering voor de Franse geest. Zo zegt hij in 1888: „Ook nu is Frankrijk nog de zetel van de intelligentste en verfijndste cultuur van Europa, de hogeschool der smaak. Maar men moet dit Frankrijk van de smaak weten te vinden. De „Norddeutsche Zeitung“ of wie haar als spreektrumpet gebruikt, ziet in de Fransen barbaren. Ik voor mij zoek het zwarte werelddeel, waar men de slaven zou moeten bevrijden, in de buurt van de Norddeutsche.” Nietzsche voorziet Duitsland's culturele ondergang. „Geeft men zich voor macht, voor grote politiek, voor economie, wereldverkeer, parlementarisme, militaire belangen..... geeft men zijn quantum verstand, ernst, wil, zelfoverwinning, dat men is, naar deze kant uit, dan ontbreekt het aan de andere zijde.”

In de bloeitijd van het Duitse nationalisme, wees Nietzsche reeds op de noodzaak van een verenigd Europa. Fel keert hij zich tegen „Deze cultuurvijandigste ziekte en onredelijkheid, welke er bestaat, het nationalisme, deze „neurose nationale“, waaraan Europa lijdt, deze vereeuwiging van de „kleinstaaterei“ in Europa, van deze kleine politiek. Zij hebben daarmee aan Europa zelf zijn zin, zijn bestaansreden ontnomen, zij hebben het in een doodlopend slop gebracht.” Tegenover de Pruisische antisemieten verdedigde Nietzsche de Joden. Over hen schreef hij o.m.: „Tenslotte is misschien de heiliging der hartstocht op aarde tot heden niet schoner verbeeld dan door zekere Joden van het Oude Testament; van hen hadden ook de Grieken nog kunnen leren.”

Hier raken wij de kern van Nietzsche's levens- en wereldbeschouwing: „de heiliging der hartstocht op aarde.”

Nietzsche, geboren uit een familie van predikanten en leerling van de pessimistische wijsgeer Schopenhauer, heeft reeds vroeg met het Christendom en met het pessimisme van zijn grote leermeester gebroken. Naar Christelijke opvatting ligt de zin van ons leven niet in het aardse bestaan, doch in God of het hiernamaals. „Wij hebben hier geen blijvende stad, doch zoeken de toekomstende” zegt de Bijbel. Hiertegen richt Nietzsche zijn felle critiek. Ondanks al het leed, ondanks teleurstellingen bemint hij het leven in al zijn vormen. Buiten dit aardse leven is geen andere werkelijkheid. Hij ziet in het Christendom een decadente neiging om deze aardse werkelijkheid te ontvluchten. De waarachtig levende mens weet echter, dat er buiten dit aardse leven geen bestaan meer is en aanvaardt leven en lijden in positieve zin. In het leed ziet hij juist een mogelijkheid om het leven tot de hoogste staat op te voeren. De profeet van deze nieuwe aardse heilsleer is Zarathoëstra, de hoofdfiguur in Nietzsche's grootse werk. „Aldus sprak Zarathoëstra”. Nietzsche wijst op het levend-zijn der werkelijkheid, die zich niet laat vangen binnen de enge beperkingen van een star dogma of een gesloten wijsgerig systeem. Hij richt de aandacht niet op het hemelse, maar op het reële aardse leven van de mens, hier en nu. In zijn levensbeschouwing is geen plaats voor een bovenzinlijke werkelijkheid, die de uiteindelijke zin van ons leven vormt. Onze taak is het, het leven te aanvaarden, zonder zekerheden, zonder geloof in een uiteindelijk doel, doch ook zonder teleurstelling. Het leven in al zijn rijkdom kan nimmer teleurstellen. „Wanneer wij teleurgesteld zijn, dan zijn wij het niet ten opzichte van het leven” zegt Zarathoëstra. Tot zijn leerlingen zegt hij: „Ik bezweer het U mijn broeders, blijft de aarde trouw en gelooft niet aan de woorden van hen, die U spreken van bovenaardse verwachtingen. Giftmengers zijn het, of ze het weten of niet.” Nietzsche-Zarathoëstra profeteert de komende „Übermensch”. De nu levende mens is slechts een overgang, een stadium in de ontwikkeling naar het hogere mensentype, een stadium echter, niet zonder gevaren. „De mens is een koord, gespannen tussen dier en oppermens — een koord boven een afgrond.” De mens is een wezen in wording. Niet het verleden, niet het heden, doch de toekomst houdt Nietzsche bezig. In zijn essay „Van het voor- en nadeel der historie voor het leven” waarschuwt hij voor het gevaar, dat het verleden, wanneer dit ons te veel bezighoudt, een drukkende last kan worden, die de wil verlamt: „Wij bedoelen daarmee, dat wij haar (de geschiedenis) nodig hebben terwille van het leven en van de daad en niet om ons gemakzuchtig van het leven en de daad af te wenden

of, wat nog erger zou zijn, om ze te gebruiken als aureool voor een zelfgenoegzaam leven en een laffe en slappe daad.”

Zoals hieruit blijkt is het centrale probleem in Nietzsche's leer het lot van de mens en zijn toekomst. De Franse schrijver Saint-Exupéry, die in de afgelopen oorlog als oorlogsvlieger om het leven kwam, heeft zich in die benauwende jaren het volgende afgevraagd: „De vraag, die ik stel, luidt niet of de mens eenmaal gelukkig, rijk en beschermd zal zijn. Ik vraag mij vóór alles af, wát voor een mens gelukkig, rijk en beschermd zijn zal.” Wie het oordeel van psychologen en sociologen vraagt, kan over de toekomstmens niet in alle opzichten gerust zijn. De bedreiging der persoonlijkheid door techniek en massavorming is een probleem, dat steeds meer aandacht vraagt.

Ook Nietzsche constateerde in zijn dagen alom nivellering, decadentie, machtsvorming van de middelmaat en de collectivistische kudde. „Waarlijk mijn vrienden, ik wandel onder de mensen als onder brokstukken en ledematen van mensen.” Men behoeft zich geen zorgen te maken over de technische mogelijkheden, over de evolutie der wetenschap. Ook de toekomstperspectieven voor de sociale en economische ontwikkeling zijn niet ongunstig. De vraag is echter, zal de menselijke persoonlijkheid in de toekomst al de potentiële gaven en mogelijkheden tot ontplooiing kunnen brengen of zal de mens ontaarden tot een verlengstuk der machine?

Welke toekomst wacht hem? Als een groots visioen verschijnt voor Nietzsche de „Übermensch” Zarathoëstra, maatstaf en ideaal tegelijk. Zarathoëstra zegt: „De bezorgden vragen heden ten dage: „hoe blijft de mens behouden?” Zarathoëstra echter vraagt als eerste en enige: „hoe wordt de mens overwonnen?” Om de oppermens is het mij te doen, hij is mijn eerste en enige — en niet de mens: niet de naaste, niet de armste, niet de nooddriftigste, niet de beste. O mijn broeders, wat ik in de mens kan waarderen, dat is, dat hij een overgang is en een overgang.” In een tijd, waarin alle zekerheden verloren schijnen te gaan en alles wankelt, appelleert Nietzsche aan de krachtige, schepende persoonlijkheid, die zich baseert op eigen zelf-gewonnen levenswaarden: „Wilt gij opwaarts streven, gebruikt uw eigen benen! Laat u niet naar boven dragen, gaat niet zitten op vreemde ruggen en hoofden!” Hoe slecht kent de mens zichzelf echter nog en hoe juist zegt de psycholoog Nietzsche: „De mens is moeilijk te ontdekken en zichzelf nog het moeilijkste; dikwijls liegt de geest over de ziel.”

Het is uitgesloten binnen het bestek van een artikel een ook maar enigszins volledig beeld van Nietzsche's leven en werken te geven. Toch zou het onjuist zijn ons te beperken tot een positief-waarderende beschouwing en critiek hier geheel achterwege te laten. De humanist zal Nietzsche's

vaak eenzijdig standpunt inzake democratie, socialisme, vrouwenvraagstuk en andere problemen zeker niet meer geheel onderschrijven. Eén punt wil ik hier in het bijzonder naar voren brengen, nl. het probleem „waarheid”. Nietzsche heeft al het zoeken naar bovenpersoonlijke, algemeen-geldige waarheden en normen verdacht gemaakt. In het volgende gedichtje spot hij:

„Im Norden — ich gesteh's mit Zaudern —
Liebt' ich ein Weibchen, alt zum Schaudern:
„Die Wahrheit” hiess dies alte Weib”...

(In het Noorden — ik beken het
aarzelen —
Bemide ik een vrouwtje, oud om van
te rillen

„De waarheid” heette deze oude vrouw).

Nietzsche heeft volledig met deze „oude vrouw” gebroken. Hij verwierp niet alleen de wijsbegeerte van Socrates, doch tevens de gehele moderne filosofie sinds Kant. Een critische houding ten opzichte van velerlei opvattingen, wereldbeschouwingen en dogmata, die zich als „de” waarheid aandienen, lijkt ons gewenst. Nietzsche gooide echter met het badwater ook het kind weg. Hij stond uiteindelijk wantrouwend tegenover ieder streven en zoeken naar objectieve waarheden en normen. Deze scepsis is voor de mens, wiens geestelijke activiteit aangelegd is op het zoeken naar waarheid, onaanvaardbaar. Zeker, geen mens zal „de” waarheid in haar geheel kunnen zien, bedenken en overdenken, omdat „de” waarheid in de werkelijkheid niet gegeven is. De waarheid is als een diamant met vele zijden. Ieder aanschouwt slechts enkele facetten. Ook al is „de” waarheid niet gegeven, het zoeken naar waarheden blijft zinvol.

Lessing zei eens: „Niet de waarheid, in welker bezit een mens is of meent te zijn, maakt de waarde van de mens uit, doch de oprechte moeite, die hij aangewend heeft.” Volgens Albert Schweitzer, de zeer vrijzinnige Christen-humanist moet de mens met zijn in velerlei opzichten beperkt inzicht afzien van een „gesloten” levens- en wereldbeschouwing, doch hij voegt er aan toe: „Het begin van een waardevol geestelijk leven is het onversaagd geloof aan de waarheid.”

De vraag rijst: Leefde ook in Nietzsche „de filosoof met de hamer”, die zoveel oude waarden verbrijzelde, niet een onstilbaar verlangen naar waarheid? Voor wie zijn werk kent, is hier geen twijfel mogelijk. Juist door het slopen van geestelijke bouwvallen, hoopte hij de weg vrij te maken voor nieuwe mogelijkheden, voor een renaissance der Westerse cultuur. In hem, de tragische, eenzame denker, openbaarde zich de tragiek van een maatschappij en een cultuur, die worstelt om vernieuwing.

P. KRUG.

Gedicht en Lezer

NOVEMBER — op de boerderij wordt het varken geslacht. Men stelle zich een ogenblik de indrukken van een jongen voor, die voor het eerst zo'n slachtpartij meemaakt. Vroeg in de morgen, het is nog donker, wordt hij gewekt door een ongewone drukte om het huis, hij kijkt naar buiten en daar voltrekt zich vlak voor zijn ogen een angstwekkend drama.

Het lijkt een ogenblik, of Jac. van Hattum in zijn „Novemberochtend” inderdaad deze schokkende belevenis uit zijn kinderjaren heeft willen oproepen. De eerste strofe beeldt volkomen de geheimzinnigheid en verschrikking, die het kind op dat ogenblik moet gevoeld hebben.

Doch nu maakt de dichter een zwenking. Hij ziet de gebeurtenis niet meer van zijn kinderervaring uit, de volwassene neemt nu het woord. Voor het kind immers moeten het stervende dier en de drinkende mannen daar omheen, één ondeelbaar beeld van 's levens onvermoede ruwheid geweest zijn, — de dichter echter ziet twee partijen, die hij tegen elkaar uitspeelt. Terwijl het lijker dat „blank en kostelijk zwijn” af, dat in de dood met zijn zelfgenoegzame kop (hoe indringend gezien!) zijn belagers nog schijnt te honen.

Het beeld van dit dode zwijn vergeet men niet licht en toch vraagt men zich af, of Van Hattum hier niet zijn toevlucht genomen heeft tot de spot, omdat hij zijn eigenlijke opgave, het beelden van zijn kinderervaring, niet aan kon. Indien dat zo is, vertegenwoordigt dit gedicht, met deze inzet en ondanks de laatste strofe, een gemiste kans. De kans namelijk op een gedicht, waarin de kinderangst en de verschrikking op grootse wijze bezworen zouden zijn.

NOVEMBEROCHTEND.

*Om zes uur wekte mij een luid geschreeuw
en rond de hoeve stommelde veel volk,
ik zag aan 't raam het flitsen van een dolk,
een donk're straal spoot op de eerste sneeuw.*

*Geen stem, als van het varken, weent zo moord,
eerst luid en angstig, dan vol diep geklaag,
— „het volk sloeg reeds z'n borrel in de maag” —
bij het laatste reutelen in bloed versmoord.*

*Dan droeg men schragen en een tafel aan,
lawaaig van de vroege brandewijn,
en later lag een blank en kost'lijk zwijn,
dat was van haar en hoef geheel ontdaan.*

*Slechts aan de keel liep uit een kleine wond
gestaag nog bloed, dat spreidde rood en breed...
De kop één gulle lach, elk oog een spleet,
als slapend satisfait* en oergezond.*

Uit: „De Pothoofdplant”.

JAC. VAN HATTUM (geb. 1900).

* satisfait — voldaan, tevreden.

Vallende blâren

Voor mij is een ziekenhuis geen oord van verschrikking, wanneer het ergste achter de rug is althans. Men wordt verzorgd en verwend en bovendien is de gelegenheid tot bezinning uitermate gunstig, gunstiger dan in het dagelijks leven, waarin ons door onze dagtaak daartoe nauwelijks gelegenheid wordt gegeven.

Mijn kamer geeft uitzicht op tuin en bos: uitgestrekte goed onderhouden gazons, boomgroepen en rozenperken; op de achtergrond eiken- en beukenbosjes met dagelijks verkleurend loof, een weelde waaraan het oog zich nauwelijks verzadigen kan. Het geheel is omvat door een stralende Octoberzon, welke ons dit jaar reeds zoveel dagen als een weldaad ten deel valt.

En overal is het beweeg en het geritsel van vallende bladeren. Ook de wilde wingerd, welke mijn vensters omkranst laat zijn bladeren los en als elk natuurfereel heeft ook dit proces z'n grote bekoring, maar ook z'n betekenis. Ik volg de losgelaten bladeren op hun verdere levensweg met alle aandacht. Sommige vallen bijna rechtstandig naar beneden zonder fantasie en zonder blijkbaar doel. Andere dwarrelen rond, proberen zich te verheffen en op te stijgen tot het zonovergoten rode dak, dat een lokkend oord van licht en warmte is, doch meedogenloos worden ze teruggeworpen op het groene grasveld, wachtend op hetgeen het lot verder zal beslissen. Weer andere zeilen rustig naar beneden om vlak bij de grond door een onzichtbare kracht te worden aangevat om snel te worden weggevoerd naar een ver gelegen deel van de tuin of naar het lokkende dak, dat andere niet bereiken konden. Elk blad schijnt z'n vrijheid te hebben, doch er is een duidelijk overheersende macht, welke alles regelt en waaraan het onmogelijk is zich te onttrekken.

Ik voel mij als een vallend, als een warrelend blad, doch ook de neergang kan schoon zijn, omdat het een onderdeel is

van een proces, waarop men ondanks de onmiskenbare leidende macht z'n eigen stempel kan drukken.

Zo juist werd mij „Mens en Wereld” gebracht en las ik het artikeltje van B. C. hetwelk zich voor een belangrijk deel zo goed aanpast bij de stemming, waarin ik thans verkeer.

„Wij leven niet meer bij de dag, we tolleren en draaien en duikelen bij de dag”, schrijft hij o.a. Vallende blâren!

Wij Westerlingen zijn sterk in het organiseren, doch organiseren wij meestal niet slechts ons statische leven zonder door te dringen tot de kern, tot de dynamische kracht, welke de impuls is van ons leven? Zeker, de samenleving wordt goed geordend met etiketten en richtingbordjes, doch werkelijk persoonlijk contact is helaas zeldzaam. Wij missen de bezinning, de contemplatie en er is in dit opzicht nog wel iets te leren van de Boeddhisten, die het leven ook werkelijk beleven en die daardoor inzicht krijgen in de waarde en betekenis

daarvan. Ik geloof, dat er veel aan onze eigen opbouw zou kunnen worden gedaan, indien wij door introspectieve overpeinzingen onszelf tot middelpunt maakten en ons niet voornamelijk zagen als onderdeel van een bepaald maatschappelijk of ander stelsel. Ieder mens heeft een eigen akkertje ter bewerking gekregen, doch meestal hebben wij meer belangstelling voor de akkertjes van anderen, dan voor die van onszelf, hetgeen zich wrekt in de staat van onze eigen akkers. Na een zorgvuldige eigen training zouden we stellig vele geestverwanten ontmoeten zonder dat het nodig zou zijn veel woorden te gebruiken.

Gewoonlijk is het moeilijk iemand door woorden te overtuigen en door het opdrukken van een stempel bereikt men inderdaad niet veel. Werkelijke verwantschap moet van binnen uit komen en wanneer die verwantschap tenslotte zou ontstaan door het uitgangspunt, d.w.z. onszelf te doorzien en te cultiveren, zou de samenleving wel heel wat eenvoudiger en — misschien wel heel veel gaver worden dan zij nu helaas zo dikwijls is.

B.

CARABEL, de mislukte booswicht

Hoe ik er toe kwam, het boekje in te kijken, weet ik nog steeds niet, maar ik deed het en..... las het achter elkaar uit. Waarmee ik maar zeggen wil, dat de aardigste lectuur vaak het gevolg is van een stom toeval. Want wie komt er nu toe, een Spaanse schrijver Fernandez Florez uit te kiezen, ook al is hij voortreffelijk vertaald door Prof. Van Praag! (J. A.!)

„De booswicht Carabel” (Wereldbibliotheek, 1950) handelt over een bankbediende wiens vooruitzichten nog vrij wat hopeloziger zijn dan die van zijn Hollandse collega's. Wanneer hij tengevolge van zijn naïeve eerlijkheid ontslagen wordt, gelukt het hem niet, een nieuwe betrekking te vinden. Overtuigd, dat het goede pad nergens naar leidt, besluit hij het kwade pad te kiezen en booswicht te worden. Helaas, het gelukt hem niet, het blijft bij vergeefse pogingen, zodat hij aan het einde blij is, wanneer hij weer in zijn oude functie hersteld wordt — met gereduceerd salaris overigens.....

Waardoor mislukte hij als booswicht? Omdat Carabel een goed mens was. „Men is goed, zoals men blond is of bruin, en daarover op te scheppen is onzinnig. Jij kunt nu eenmaal niet anders handelen. Jij bent goed omdat je voor het tegenovergestelde niet deugt.” Met deze woorden waarschuwde hem zijn oudere vriend Ginesta nog, voordat hij zijn schurkenbestaan begon. Doch Carabel zou het ze moeten onder vinden. Naar zijn vaste overtuiging is hij volkomen cynisch geworden; het leed van

anderen gaat hem niet aan, want niemand heeft zich om hem bekommerd in zijn beklagenswaardige omstandigheden. Hij heeft de ervaring opgedaan, dat de booswichten altijd en overal aan het langste eind trekken. Hun gaat het goed, en zij genieten nog de algemene achting op de koop toe. Om in het leven te slagen moet men slecht zijn: de deugd is altijd passief, het kwaad daarentegen actief, tot inspanning in staat.

Carabel nu gaat het kwaad beoefenen, doch hij eindigt elk avontuur met het goede te doen, zodat de hele onderneming hem nog geld toe kost. Hij mist nu eenmaal de aanleg tot het kwade, evenals de bijfiguren Ginesta en Germana. Zij allen blijven zitten in de hoek waar de klappen vallen. Schurken daarentegen als de bankiers Aznar en Bofarull gaat het goed; met hun frazen weten zij zichzelf nog te rechtvaardigen. Zij zijn wel zeer nauw verwant aan de familie Kopperlith, de lezers van Multatuli welbekend.

De auteur vertelt dit alles op een humoristische wijze, die meer indruk maakt dan revolutionaire scheldfanfares zouden kunnen teweegbrengen. Het moet een levenswijs man zijn, deze Florez. En het is niet altijd nodig, wat nieuws te vertellen om indruk te maken.

Moge de geduldige lezer van dit blad mij mijn opdringerigheid vergeven van dit boek onder zijn aandacht te hebben gebracht. Ik vond het aardig, en misschien zal ook een ander deze ervaring opdoen.....

G. W. HUYGENS.

Ontvangen Boeken

In de Salamander-reeks van Em. Querido's Uitg. Mij (prijs f 1,90) verschenen: *Mensen zonder Geld*, door Jan Mens, *Bruiloft in Europa* door Marianne Philips, *Krankzinnigen* door Fré Domisse, terwijl in deze reeks werden herdrukt: *In een laaiende Lente* door J. L. Walch, en *Op de Drempel vol Geheim* door Anna van Gogh—Kaulbach. In deze reeks worden goede boeken uit de binnenlandse en buitenlandse literatuur in aantrekkelijke doch eenvoudige uitvoering opnieuw uitgegeven.

Lion Feuchtwanger, Süß de Jood (Querido, A'dam) Van de vertaling van Victor van Vriesland verscheen de vierde druk.

(Vervolg op pag. 10)

WINTERLECTUUR

De redactie van „Mens en Wereld” vraagt mij „een aantal titels met korte toelichting van goede boeken, waaruit in de wintertijd en meer speciaal in de dagen rond de jaarwisseling verteld en/of voorgelezen kan worden in het humanistische gezin.”

Graag wil ik beproeven, aan dit verzoek te voldoen.

Persoonlijk ben ik van mening, dat óók de kinderen uit het door de redactie bedoelde milieu in aanraking moeten worden gebracht met de bijbel: onze cultuur is onverstaaenbaar zonder kennis van de verhalen uit het oude en nieuwe testament en vooral psychologisch zijn ze van de grootste betekenis. Niemand belet de vaders en moeders, ze van critiek en commentaar te voorzien, als men dat nodig vindt en in ieder geval geven ze aanleiding tot een ernstig gesprek. Wil men een *kinderbijbel* dan neme men die van *Johanna Kuiper*, uitgegeven bij Ploegsma in Amsterdam en binnenkort in een goedkope editie te verkrijgen. Ook die van de *Deen Pontoppidan*, bewerkt door *Margaretha Meyboom*, is geschikt.

Een middel tot psychologische en ethische bespiegeling zijn de *fabels*; allereerst onze onvolprezen *Reinaert*, waarvan verschillende kinderbewerkingen verschenen, o.a. van *Louwerse* en later van *De Zeeuw*, die in een serie „Oud Goud” (Van Goor, 's-Gravenhage) een aantal klassieken navertelde; jammer genoeg ging daarbij veel van de sfeer der oude verhalen verloren. Verder de fabels van *De Lafontaine*, b.v. in de bewerking van *Jan Wiegman*¹⁾. Indonesische fabels vindt men in het aardige boek van *S. Franke: Kantjil, het dwergheertje* en interessante negerfabels in *Sprookjes van de oude Plantage*, vertaald door *Nienke van Hichtum*; ze worden z.g.n. verteld door *Uncle Remus*, een min of meer mythische negerslaaf.

Onmisbaar in ieder gezin zijn *sprookjes*: die van de *1001 nacht* werden bewerkt door *Nienke van Hichtum* en al eerder door *Christine Doorman*, twee vrouwen, die we niet dankbaar genoeg kunnen zijn voor hun bemiddeling; de laatste bezorgde ons ook een vertaling van *Perraults sprookjes van Moeder de Gans*, wereldliteratuur van algemene bekendheid. De verzamelingen van *Grimm* bereikten ons in vertalingen o.a. van *Martha van Eeden—Van Vloten*, *Christine Doorman*, *Nienke van Hichtum* en *M. de Vries—Vogel*; *Nienke* zorgde ook voor een Nederlandse tekst van *Hauff's sprookjes*; *Andersen* werd vele malen voor onze kinderen naverteld, o.a. door *Martha van Vloten*, *Christine Doorman* en *Antoon Coolen*. Tenslotte wijs ik op *Christine Doorman's* bewerkingen van *Topelius*, een Finse sprookjesschrijver, op *Niels Holgersons wonderbare reis* van *Selma Lagerlöf*, een

bundel *Friese sprookjes* van *J. P. Wiersma* en een verzameling „*De oude sprookjes*” door *J. Riemens—Reurslag*. Kinderen van iedere leeftijd kunnen deze verhalen vol stemming en geheimzinnigheid waarderen: door hun directheid, hun fantastisch realisme en hun handhaving van simpele ethische normen kunnen ze literair en paedagogisch van grote betekenis zijn.

Dat is in niet mindere mate het geval met de *sagen, mythen en legenden*. Volwassenen vinden de stof in de uitgebreide serie, die bij *Thieme* in Zutphen verscheen; ook in de beide delen van „*De Tuin der Goden*”, waarin o.a. de hoogleraren *Obbink* en *Van Hamel* hun visie op deze oeroude stof formuleerden; *Nellie van Kol* gaf enkele deeltjes onder de titel „*Ons grote Sagenboek*” en *Cor Bruyn* vertelde met *Nienke van Hichtum* verhalen „*Uit het Sagenland*” — boeiende gegevens voor ieder, die vertellen kan en wil op de lange winteravonden. Het aantal bewerkingen voor kinderen in het Nederlands is klein, te klein naar mijn mening: er zijn er een paar van *Slempkes* en van *Mej. Sixma van Heemstra Schimmelpenninck: „Middeleeuwse Verhalen”* en „*Uit het Grijs verleden*”. Voor de uitgever Voorhoeve bewerkte ik „*De vier Heemskinderen*”, dat in December verschijnt.

Nu we het toch over deze oude literatuur hebben meen ik te moeten wijzen op *Tijl Uilenspiegel*, o.a. bewerkt door *Jan Mens* in de serie „Boeken, die men nooit vergeet”, *Don Quichot* uit dezelfde serie door *C. Wilkeshuis* en, evenals het vorige, door *De Zeeuw* (serie „Oud Goud”), *Robinson Crusoe*, ook door *Jan Mens*, *Gullivers reizen* (*Kieviet* en later *De Zeeuw*), *Münchhausen* (*De Zeeuw* en later *Mevr. Cramer—Schaap*), *Prikkebeen* (*Goeverneur*), *De Negerhut* (*De Zeeuw*; *Jan Mens*), de *Waterkindertjes* (*Martha van Vloten*); *Alice in Wonderland* (*C. Reedijk* en *Alfred Kossmann*, al eerder *M. C. van Oven—van Doorn*), de boeken van *Louisa Alcott* (voor meisjes; bewerkt door *G. W. Elberts*), *Alleen op de Wereld* (*Bloemink*, later *De Zeeuw* en nog later *Mevr. Zoomers—Vermeer*), *Pinocchio* (*De Zeeuw*, later *A. v. Seters*; ook *Disney*). Voor jonge kinderen noem ik *Winnie-the-Pooh* (*Nienke van Hichtum*) met het vervolg „*Het huis in het Pooh-hoekje*” door *Toos Blom*. Klassieke kinderliteratuur, cultureel van grote waarde, die nimmer in het vergeetboek mag raken.

Mag ik U ook herinneren aan boeken, die in vreemde landen spelen? Ik denk aan *Sipsu, Koedlago, Oehoehoe* van *Nienke van Hichtum*, aan de voortreffelijke verhalen van *Grace Moon*, aan *R. Voorhoeve* (*Tiliauw de Savia, De jagers van de Tamirivier*), aan het prachtige *Indianenboek*

door *H. C. Holling*, aan werk van *K. v. d. Geest, Tomson* e.a.

U wilt een hele bibliotheek in zakformaat? Koopt U „*Het Boek voor de Jeugd*”, „*Het nieuwe boek voor de Jeugd*” en „*Omnibus voor de Jeugd*”, verzamelwerken door oude en hedendaagse literatoren volgeschreven.

En tenslotte noem ik U een aantal namen van auteurs, die zonder voorbehoud kunnen worden aanbevelen: *Louwerse*, *Stamperius*, *Nellie van Kol*, *Ida Heyermans*, *Nienke van Hichtum*, *Marie van Zeggelen* (*Averij*; de *Gouden Kris*), *Marie Boddaert* (*Roswitha*), *Johan Been*, *Cor Bruyn* (naast een aantal romans), *Leonard Roggeveen*, *J. M. Selleger—Elout*, *J. P. Valkema—Blouw*, *S. Franke*, *Dick Laan*, *Joh. Fabricius* (*De Scheepjongen van Bontekoe*), *Jac. Hazelaar*, *J. Wagenaar*, *P. v. Renssen*, *Joh. a Kuiper*, *Sini Greup—Roldanus*, *Sanne van Havelte*, *Diet Kramer*, *Marie Schmitz*, *M. C. van Oven—van Doorn*, *Anthony van Kampen*, *C. E. Pothast—Gimberg*. Zij schreven in hoofdzaak voor jongeren boven 11 jaar, soms voor jongens, soms voor meisjes; *Roggeveen*, *Nienke van Hichtum*, *Hazelaar*, *Van Renssen*, *Mevr. Van Oven* werkten ook voor jonge kinderen. Het schijnt mij toe, dat niemand uwer na dit overzicht nog verlegen behoeft te zijn om lectuur. En er is nog veel meer: denkt U aan de „*Dr. Dolittle*”-serie, aan *Jules Verne*, *Captain Marryat*, *Mark Twain*, *Stevenson*, aan enkele deeltjes uit de *Avontuur- en techniekreeks* van de *Wereldbibliotheek*, aan werk van *Lisa Tetzner*, aan de vele knutsel-, raadsel- en goochelboeken, aan het *I.v.i.o.-tijdschrift*, aan de boeken over planten en dieren van *Heimans en Thijsse*..... heus, de winter is veel te kort voor U en Uw kroost.....

D. L. DAALDER.

¹⁾ Verschillende boeken, die ik noem, zijn uitverkocht. Toch geef ik ze hier op: men kan ze uit bibliotheken lenen en enkele ervan krijgen zeker een herdruk. Voor uitgebreider gegevens mag ik misschien wel verwijzen naar mijn historisch-critisch overzicht van de jeugdlectuur: „*Wormcruyt met Suycker*”, pas verschenen bij de *Arbeiderspers* te Amsterdam.

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, A'dam-W.

OFFER

Het volgende, uit de „Vrijdenker” van 23-9-'50 overgenomen stukje, zij ook voor de leden van het H.V. een spiegel:

„Nu heeft de bisschop van Haarlem bekend gemaakt dat in zijn bisdom binnen tien jaar vijftig nieuwe kerken moeten worden gebouwd. In vijftien jaar is er geen kerk bij gebouwd, en die achterstand zou moeten worden ingehaald. In overwegend protestantse streken! De katholieken rekenen er al op, in de toekomst de toonaangevende religie te vertegenwoordigen. Er zijn nu in het bisdom 300 kerken. De uitbreiding zal er een zijn met dus 17%. De kosten zullen niet gering zijn: elke kerk kost ongeveer „Van elke katholiek, groot of klein, veer een half miljoen.”

wordt dus gemiddeld een bijdrage verwacht van 25 gulden, alleen voor kerkbouw. Zal het geld er komen? De bisschop rekent er op. Wat doen daartegenover de onkerkelijken, wat bestemmen zij voor hun samenkomsten, hun activiteit, hun levens- en wereldbeschouwing? Waar wij enerzijds deze actie voor kerkbouw betreuren, omdat zij o.i. beter gericht kon zijn op andere en modernere humanistische doeleinden, menen wij dat de katholieke activiteit een aansporing voor de niet-katholieken moet zijn, om méér te offeren voor hun levens- en wereldbeschouwing, daar de toekomst van Nederland, van de verdraagzaamheid en de vrijheid, er van afhangt. C.”

Ontvangen Boeken

Krishnamurti, Toespraken te Madras en Benares (Uitg. De Driehoek, 's-Graveland).

De in 1947 te Madras en in 1949 te Benares gehouden toespraken van Krishnamurti en de antwoorden op de hem bij deze bijeenkomsten gestelde vragen zijn gebundeld uitgegeven. Verrassend helder geeft hij zijn zienswijze over allerlei geestelijke en maatschappelijke problemen, en wekt hij zijn hoorders op tot scheppend denken. Krishnamurti verwerpt zowel op geestelijk als politiek gebied het geloof, „geschapen door de geest, die zeker wil zijn”. Het stenografisch weergegeven van de korte toespraken en de antwoorden op vragen uit de kring van toehoorders maakt het boekje levend, hoewel deze vorm van publicatie uiteraard anderzijds het nadeel heeft, dat herhalingen voorkomen en dat de problemen somtijds wat fragmentarisch behandeld worden.

AURORA

Opgericht
1887

SLUIT ALLE SOORTEN

levens
studie
pensioen } verzekeringen

DE BEDRIJFSWINST WORDT VOOR SOCIALE DOELEINDEN BESTEED

Nadere inlichtingen.

N.V. Levensverzekering Mij. „AURORA” Herengracht 62, A'dam-C. Tel. 47006-42878

BERICHTEN

van het Centraal Bureau

Eén dezer dagen verschijnen:

Eed en Belofte, rapport van een commissie, ingesteld door het hoofdbestuur, ter bestudering van het Eedsvraagstuk.

Prijs f 0,10.

Humanisme en Opvoeding, rapport van een commissie benoemd door het hoofdbestuur met de opdracht: Het aangeven waar en in hoeverre de humanistische levensbeschouwing op het terrein van opvoeding en onderwijs een eigen zienswijze, interpretatie of formulering vereist of mogelijk maakt.

Prijs f 0,75.

Bestellingen bij de secretariaten der gemeenschappen of op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Bleijenburgstraat 1, Utrecht.

UITVERKOCHT:

H. Lips, „Wat doet het Humanistisch Verbond”. Een nieuwe druk is in voorbereiding.

Dr. J. P. van Praag, „Autonoom Humanisme”.

Dr. D. Loenen, „In de Spiegel der oudheid”.

NIEUWS uit en om het Humanistisch Verbond

GEESTELIJKE VERZORGING
IN D.U.W.-KAMPEN.

De Heer C. H. Schonk is in dienst van het Hum. Verbond getreden ten behoeve van de geestelijke verzorging van buitenkerkelijken in de D.U.W.-kampen in de noordelijke provincies.

HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP P.v.d.A.

Naast de andere werkgemeenschappen in de Partij van de Arbeid heeft thans ook de Humanistische Werkgemeenschap haar eigen orgaan: „Vernieuwing”, onder redactie van H. de Waard. Aan het eerste nummer werkten o.a. mede: Mr. J. In 't Veld, Dr. J. P. van Praag, Mr. H. B. J. Waslander, C. Woudenberg en J. de Kadt.

VRIJE JONGEREN.

De buitenkerkelijke jeugdvereniging „Vrije Jongeren” houdt op 18 en 19 November een landelijk weekend in de Jeugherberg „Zonnehoeve” te Blaricum, dat aan Frankrijk gewijd zal zijn en waarop Drs. J. L. Motshagen en Mevr. Dra. W. A. Markus-Poels inleidingen zullen houden.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Mr A. Stempels, Dr G. Stuiveling. Adres Redactie: Amersfoortseweg 80, Soesterberg. Copie vóór 1e van de maand inzenden. — Adres Administratie: Bleyenburgstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel: kolombreedte 58 mm. — Abonnementscondities: Leden gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. Buitenland f 3,—. — Prijs losse nummers f 0,20. — Inlichtingen betr. lidmaatschap en aanmeldingsformulieren Humanistisch Verbond worden verstrekt door Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

DE ZOMERKAMPEN VAN HET HUM. VERBOND

In een vorig no. van M. en W. hebben we een verslag gegeven van de Familiekampen, die dit jaar door ons Verbond zijn belegd, deze keer vragen we Uw aandacht voor het Studiekamp en het Culturele kamp.

STUDIEKAMP.

Een kamp waar hard is gewerkt en waar toch ook de vreugde niet heeft ontbroken. Het werk bestond voornamelijk uit studie. De morgenuren waren als regel gevuld met een inleiding, zo spraken achtereenvolgens voor ons: Ir. P. Schut over De Wondere Wereld, Drs. Makkink over De Ontvouwing van het Leven, Dr. L. v. d. Wal over Het Hoogste Gebod, A. Treurniet over Geloof en Rede, J. van Dansik over De Mens in de Wereld en H. Lips over De Mythe van het Humanisme. Zeer interessant was, dat enkele centrale problemen bij ieder der inleiders terugkwamen en door allen, zij het vanuit verschillende gezichtshoek, op dezelfde wijze werden gesteld. Het gehele programma van lezingen vormde in die zin een geheel, dat zij gezamenlijk een Humanistisch antwoord trachtten te geven op enkele belangrijke levensvragen. Zo kwamen o.a. de vragen naar voren: Welke gegevens biedt de moderne wetenschap ons voor de opbouw van een verantwoord wereldbeeld, Wat zijn de fundamenteën van een Humanistische moraal, Hoe is de verhouding tussen Geloof en Rede en Wat is de houding van de moderne mens t.a.v. het Maatschappelijk leven. Nu is het niet alleen bij inleidingen gebleven. Na de koffietafel werd als regel de groep der deelnemers verdeeld in 5 of 6 secties van 8 man en in die secties had dan allereerst een analyse plaats van het gesprokene, dan volgde een onderlinge bespreking ervan en tenslotte werden vragen en opmerkingen over het gesprokene geformuleerd. Meestal had dan in de avonden de discussie plaats en we mogen wel zeggen, juist door deze wijze van werken, pracht-discussies. We zijn er dan ook van overtuigd, dat dit kamp volkomen aan het gestelde doel: het inzicht van de deelnemers te verdiepen in de problemen, die voor de Humanist van belang zijn, heeft beantwoord. Wellicht heeft bij verschillende lezers de mening post gevat, dat zo'n kamp dan toch wel een erg saaie geschiedenis is. Natuurlijk, wie niet houdt van het luisteren naar of het deelnemen aan lezingen of discussies, die moet in zo'n kamp niet komen, wie er wel van houdt, die weet meteen ook, dat het daarbij soms alles behalve saai toegaat, maar bovendien er is toch ook nog heel wat tijd overgebleven voor andere dingen, ik denk b.v. aan de hartstochtelijke wijze waarop in dit kamp is gevolley-bald. En vooral ook niet te vergeten de Bonte Avond op Vrijdag. Wat hebben we die avond gelachen. Wie die avond in het kamp had doorgebracht zou zeker niet de indruk heb-

ben gekregen, dat hier een stel uitgedroogde zuurpruimen bij elkaar zat. Ook verder heeft deze studieweek ons nog enkele zeer mooie momenten geschonken, ik denk aan de avond, dat Dr. W. Kraak bij ons was en ons vertelde over zijn instrument, de cello, en er natuurlijk ook op speelde. En dan de avond, dat Mevrouw en de Heer Reyne onze gasten waren. Wat hebben we genoten van de inleiding van de Heer Reyne over het leven van de grote sprookjesschrijver

Andersen en wat hebben we daarna een plezier gehad van enkele van die sprookjes zelf, voorgedragen door Mevrouw Reyne. Zo heeft alles bij alles, dit kamp een prettige afwisseling gebracht van ernstige studie, goede kunst en gezellig samenzijn, het is ongetwijfeld voor de deelnemers een hoogtepunt geweest temidden van de lange rij van weken, die het jaar telt, een vakantie, waarin je wel moest aanpakken, maar waaruit je dan ook als een gesterkt mens tevoorschijn kwam.

CULTUREEL KAMP.

In dit kamp ging het er om een stuk praktisch cultureel werk te verrichten en daarnaast met elkaar te bespreken welke zin dit werk heeft voor onszelf en voor het verband, in dit geval het Humanistisch Verbond, waarin we het verrichten. Daar het aantal deelnemers van dit kamp slechts klein was, bleef het praktische werk voornamelijk beperkt tot zang en muziek, maar daar heeft men dan ook met grote ijver en veel plezier aan gewerkt. Onder de bezielende leiding van Sieb Koning was de gehele groep de ochtenduren bezig met de beoefening van deze schone kunst. Dat daarbij, naast de nodige ernst, ook de vreugde een aandeel kreeg, behoeft geen betoog. Het zijn prachtige uren geworden, waarin de schoonheid van de oude volksliederen, die vooral beoefend werden, een diepe indruk op ons allen heeft gemaakt. In dit kamp werden de avonden als regel gevuld met een lezing of een voordracht; Zondagavond vertelde Marie Veldhuis ons over de betekenis van zang en muziek en over het luisteren daarnaar, de Heer Bolman droeg „De Voetreis naar Rome” voor van Bertus Aafjes, de Heer Van Staveren sprak over de waarde van de Film, terwijl onze zang- en muzikleider Sieb Koning ons een

Door bijzondere omstandigheden deze maand geen rubriek „De Motor Draait”
TOCH DRAAIT DE MOTOR!

prachtavond bezorgde door te vertellen over de betekenis van de negro-spirituals en daarna een aantal van deze mooie liederen te zingen. Men ziet, dat is bij elkaar een heel programma, maar daarnaast bleef er toch nog voldoende tijd over, vooral in de middaguren, om met elkaar te genieten van de fraaie omgeving. In lange zwerftochten ging ons groepje door het prachtige landschap en ook dat heeft er toe bijgedragen deze week zo goed te maken. Het heeft stellig zin aan het eind van dit korte verslag de wens uit te spreken, dat dit culturele werk in ons gehele Verbond nog in omvang en intensiteit mag winnen, om dat hier een ruim terrein ligt van mogelijkheden om de enkele mens via de culturele werkzaamheid te wijzen naar de diepere achtergrond ervan. Van de vele wegen die naar een bezinning op Humanistische gedachten leiden, is dit er stellig één.

H. L.

Mens en wereld op z'n smalst

— *De moraal der apartheid.* De 38-jarige blanke Mohammedaan Eldrid Bryant Ormode en de 19-jarige niet-blanke Dorothy Jubelin, die volgens de Mohammedaanse ritus waren getrouwd, zijn door een rechtbank te Kaapstad tot drie maanden dwangarbeid veroordeeld wegens overtreding van de „wet tegen immoraliteit”. De tenuitvoerlegging van de straf is drie jaar uitgesteld, omdat de vrouw in verwachting was, doch het huwelijk is ontbonden. Toen Ormode vroeg, of dit betekende, dat hij zijn vrouw niet meer mocht zien, zei de rechter: „u kunt haar bezoeken, doch u moogt geen omgang met haar hebben”.

(N.R.Ct).

Noemde onlangs een Amerikaanse historicus, sprekende over de les der concentratiekampen, Zuid-Afrika niet het land, dat thans rijp is voor de praktijk dezer kampen? Een staat immers, die onderscheid gaat maken tussen zijn onderdanen, vervalt vroeg of laat (maar meestal: hoe gauw!) tot deze mensonterende praktijken. Hoe wordt zodoende Zuid-Afrika al meer een zwarte vlek op de landkaart!

Hebt U er wel eens over nagedacht . .

dat ook een abonnement „Mens en Wereld” (f 2,50 per jaar) of een abonnement op „Het Woord van de Week” (per half jaar f 2,—, per jaar f 4,—) een zeer passend geschenk kan zijn?

Velen zijn via een abonnement tot het lidmaatschap van ons Verbond gekomen!!

Het Centraal Bureau zal gaarne zorg dragen dat de begunstigde 6 December een exemplaar van het laatst-verschenen nummer ontvangt, alsmede desgewenst, mededeling van wat nog volgen zal.

Eveneens zeer geschikt voor een cadeau — ook aan Uzelf — is onze

WEEKKALENDER

De tekst is weer met zorg gekozen door H. G. Canne-gieter en Dr Garnt Stuiveling. Het in twee kleuren uitgevoerd schild is van Dr I. Vijlbrief. De afwerking is volgens algemeen oordeel veel beter geslaagd dan vorige jaren.

LOOPMARE van November (het blad van de Federatie Amsterdam van ons Verbond) schrijft:

„Zowel aesthetisch als technisch kan deze uitgave de vergelijking met zijn voorgangers glansrijk doorstaan. De tekst is goed, we zijn dat gewend. Hij vormt met z'n blauwe en gele kleuren ook een zeer aantrekkelijk geschenk.

Wij bevelen deze Kalender gaarne aan.”

U hoeft geen „kat in de zak” te kopen. Bij het bestuur van onze Gemeenschappen en Brochurenhandelaars, een zeventig adressen in den lande, en op de Zondag-ochtend-bijeenkomsten, kunt U de kalender eerst bekijken. Netjes en doelmatig verpakt, is de prijs f 1,75. Ook franco per post.

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND.

Dagelijks Bestuur: Dr J. P. van Praag, voorzitter; Dr G. Stuiveling, 2e voorzitter; Dr I. Vijlbrief, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester.

Leden: Dr J. C. Brandt Corstius; Mevr. C. J. Blikslager—v. d. Sigtenhorst; E. Nordlohne; Mevr. H. A. Polak—Schwarz; J. Rogge; E. Schrabracq; Ir P. Schut; G. Stellinga; Mr A. Stempels; D. W. Stork; Prof. Dr J. B. Tielrooy; Mr Dr J. In 't Veld; Dr Libbe van der Wal; M. G. Warffemius; Mr H. B. J. Waslander.

Jongeman zoekt ongemeubileerde woonruimte, liefst met vrije opgang te Amsterdam. Wil evt. ook als huisbewaarder en correspondentieverzorger optreden. Brieven letter N no. 2 Centr. Bur. H.V., Bleijenburgstraat 1, Utrecht.

Een beschaafde vrouw, sportief type, m. studierend dochttertje, ZOEKT EEN SERIEUZE VRIEND met huwelijksmogelijkheid. Zorgzaam actief persoon 45—60 jaar. Liefst Den Haag.

Br. letter N no. 1, C. B. Hum. Verb., Bleijenburgstr. 1, Utrecht.

H. G. CANNEGIETER

A B C voor Mens en Samenleving

Veertig onderwerpen: Mens en mensengemeenschap. Humanisme en humaniteit. De humane methode. Antipathie. Eigenbelang. Persoonlijkheid. Conventie. Man en vrouw. Oud en jong. Milieuverschillen. Psychologie. Het gezin. De buurt. De club. De school. Het verkeer. Sport en feestterrein. Koopman en klant. Machthebbers. Automaten. Mens en machine. Mechanisch amusement. De massa. Socialisme. Democratie. Wereldhuishouding. Oorlog en vrede. Politiek. Kunst. De kunstenaar. Geestelijk verkeer. Weerlozen. Anti-socialen. Ethiek. Godsdienst. Leven en dood. Illusie en werkelijkheid. Praten en doen.

82 bladzijden. — Uitgave-prijs f 1,25, thans f 0,50, fr. p. p. f 0,55.

Bijzonder aan te bevelen voor een geschenk is het bekende boekje van

M. G. WARFFEMIUS

DENKERS EN STRIJDERS

Om de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid

INHOUD: Inleiding — Erasmus van Rotterdam — Dirck Volkertszoon Coornhert, strijder voor verdraagzaamheid — Giordano Bruno — Spinoza, zijn leven — Spinoza's leer — Diderot — Jean Jaurès — Leo Polak — Slotwoord en literatuur-opgaven.

Met 7 portretten — 120 blz. — In linnen band — Prijs f 2,50

Er is nog maar een *beperkte voorraad*. Bent U van plan het *toch* eens te kopen, *doe het dan nu!* Er is voorlopig geen sprake van dat het tegen de thans geldende prijs kan worden herdrukt.

Verder vragen wij nog Uw aandacht voor:

WORDEND HUMANISME

INHOUD: *De Griekse Oudheid*, door Dr D. Loenen — *Het Humanisme in de Renaissance*, door Dr J. P. van Praag — *Het Humanisme in de Moderne Wereld*, door Dr O. Noordenbos. 62 bladzijden, goed uitgevoerd, f 1,25

Ter vereenvoudiging van onze administratie is het zeer gewenst, bestellingen aan het Centraal Bureau in den regel **CONTANT** te voldoen, per postwissel of giro. Postgiro 3 0 4 9 6 0 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht, Bleijenburgstr. No. 1.

THUISFRONT HUMANITAS

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, Amsterdam-C., telefoon: 38583.

Jonge humanist, 27 jaar, zoekt sportief ontwikkelde vriendin, die veel van kunst, muziek en het natuurleven houdt. Brieven met foto letter N no. 3 Centraal Bureau H.V., Bleijenburgstraat 1, Utrecht.